

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

50 laiškų iš praeities... Pokalbis su Antanu Sutkumi

2014-06-27

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Fotografija

AUTORIUS: Vygantas Švoba

DATA: 2014-06

Nacionalinės premijos laureatas, Lietuvos fotografijos mokyklos įkūrėjas ANTANAS SUTKUS mini 75-erių metų sukaktį. Šviesoraščio maestro kalbina Vygantas Švoba.

Antanas Sutkus. Irmanto Sidarevičiaus nuotrauka

Bene pirmoji jūsų darbo vieta buvo savaitraštyje „Literatūra ir menas“, kaip į ją pakliuvote, kokias redakcijos užduotis vykdėte?

Tada šis leidinys buvo išties prestižinis ir skaitomas, aš jau tada fotografavau visu pajėgumu. Pradžiai buvau neetatinis fotografas, vėliau (1961 m.) galutinai įsidarbinau. Ten mano pirmoji fotolaboratorija, ten spausdinau pirmąsias nuotraukas parodoms... Apie 1963 metus perėjau į žurnalą „Tarybinė moteris“, o *litmenį* užleidau bičiuliui R. Rakauskui, tačiau ryšiai, žinoma, nenutrūko.

Jaunas, nežinomas fotografas ateina pas įžymų rašytoją jo fotografuoti... Stresas?

Nepasakyčiau, nes tie žmonės, kurių portretus man teko kurti, nekėlė man scenų, nedemonstravo įgeidžių. Visi buvom jauni. Štai, menu, J. Marcinkevičių reikėjo nufotografuoti, tai nuėjom prie Neries, jis su žmona, dukra ant pečių ir padarėm „gyvas“ nuotraukas.

Tai turbūt buvo jums neįkainuojama portreto kūrimo mokykla?

Taip, taip, ten išėjau tokią mokyklą, kadangi tų portretų teko daryti nemažai. Būdavo ir nesėkmių, kai redaktorius liepdavo eiti fotografuoti iš naujo. Ir eini – be jokio pykčio, padaryt darbą tai reikia, ir gerai padaryt... Prisipažįstu, jog pradžioje dariau prastokus portretus, nes man tas užsakymas kažkaip nepatikdavo, daug laisviau, kai darai tai, ką pats sumanai. Buvo atvejis toks. Kartą aktorius L. Noreika pasiūlė rašytojui V.

Mykolaičiui-Putinui: „Yra toks amžinai alkanas studentas, gal ateisim sykiu su juo pietų?“ Nuėjom. Man kiek įdėda rašytojo žmona, tiek suvalgau, įdėda – ir vėl lėkštė tuščia. Tai Putinas ir sako – gi plonas kaip sliekas, kur jam tiek telpa? Kai pakilom, L. Noreika užsiminė, jog atsidėkodamas jaunuolis nori portretą padaryt. Tai aš turėjau 2–3 minutes, rašytojas atsistojo prie knygų lentynos. Laiko mažai, bet fotografijos išėjo. Jis man išliko, kaip pats giliausias vidumi rašytojas. Ir nebuvo jis koks pesimistas, atvirksčiai – juokauti mėgo...

Ar yra taip nutikę, kad nepavyko padaryt portreto ir viskas...

Na, čia labai retas atvejis, kurį sunku ir prisiminti. Turbūt galėčiau paminėti A. Venclovą. Jis iškart nutaisydavo tokią pozą, žvilgsnį iš aukšto ir kalbėjo tarsi vyskupišku tonu. Kompozitorių E. Balsį teko vežti į žvejybą, ten jis atsikleidė prieš objektyvą. Nepavyko man nufotografuoti ir A. Gudaičio-Guzevičiaus.

Jūsų archyvuose tikrai yra daug ir gilių, psichologiškai įtaigių portretų. Būdų įdomu vien juos pamatyti parodoje, albume...

Tai būtų įvairių Lietuvos žmonių portretai, ne vien garsesnių. Reikia daug padirbėti archyve, atspausdinti nuotraukas, o tai ne pigus dalykas. Bus sveikatos, padarysiu.

Sakykite, Antanai, kokia atmosfera anuomet vyravo kūrybos žmonių gretose?

Vyravo geranoriška, kūrybinga, lengvai bohemiška atmosfera. Atidavę laikraščio naują numerį į leidybą, eidavo visi pas, rodos, Šabaniauskiene, į „Literatų svetainę“. Syki atėjau po ilgesnės pertraukos, tai bufetininkė ir sako: „Tai, draugas Sutkau, supykot ko nors ir „vargan“ (skolon) nebeimat?“ Čia kabojo tokia lenta kaip mokykloje, tai kreida joje užrašydavo, kas kiek skolingas. Gauni honorarą ir bėgi atsiskaityti...

Yra kalbama, kad menininkai labai jau pavydi vienas kitam ir gero žodžio apie kolegą nepasako. O gal to pavydo apskritai Lietuvoje daugoka...

Man teko patirti visko, esu užsigrūdinęs, tačiau negalėčiau kalbėti apie koki ypatingą pavydą. Juk tas vadinamasis baltas pavydas tik skatina progresą, konkurenciją, ir tai labai gerai. Pavydas – juk kaip instinktas ir jo žmoguje negalima ignoruoti, tik reikia jį nuolat balinti. Tai daryti, vos tik kyla noras rentgenu peršviesti svetimą kišenę... Štai paskutinėje mugėje „ArtVilnius“ aš pajutau labai šiltą žmonių reakciją...

Daug kas užsimena, kad nors anuomet vyravo cenzūra ir visiškas suvaržymas, žmonės bendravo nuoširdžiau. Gal todėl, kad jauni buvo... Ar stinga mums to paprasčiausio bendravimo. Kūrėjai dabar krebžda savo cechuose, kuria projektus ir vis laukia įvairių paramų iš Europos Sąjungos.

Aš pats buvau kūrybinės sąjungos pirmininkas 30 gyvenimo metų. Mūsų laikais virė ginčai, apsižodžiavimai, kritika, sykais net iki pykčių. Žinoma, reikia mokytis kritikuoti neižeidžiant. Kitas dalykas – dabar įsivyravo individualizmas. Nors, jei mes vertintume Rašytojų sąjungą, ji išlieka pavyzdžiu kitoms organizacijoms. Žmonės sukviečiami, pagerbiami, vyksta daug renginių. Žmonės pagaliau yra pavargę, norint pragyventi, reikia suktis keliuose darbuose.

Aš labai aiškiai suprantu, kad nebereikia grįžti prie tų senųjų stereotipų, kad menininkas turi būti apskuręs, alkanas, rengtis dėvėtai drabužiais ir kt. Padoriai dirbantis, kuriantis žmogus turi pragyventi iš savo kūrybos ir nebūti žeminamas. Žinoma, tik nedaugeliui tai pavyksta padaryt oriai... Net nuėjęs ilgą kūrybinį kelią menininkas, kultūros žmogus yra paliktas senatvės vargams, juk algos buvo mažos, tai ir pensija menka dabar. Reikia čia rimtesnio valstybės įsikišimo.

Kas jums, Antanai, apskritai yra literatūra ir menas?

Man literatūra – bene pagrindinė dvasinio poreikio tenkintoja. Juk perskaitęs gerą knygą jaučiuos kaip su įdomiu žmogum susipažinęs, tikrą draugą sutikęs. Kiek knygų perskaitei, tiek jų ir pažįsti. Sunkią valandą gali paimti knygą į rankas ir pasikalbėti, pasiguosti, pasidžiaugti... Tebevertinu lietuvių literatūrą, paskutinės R.Granausko knygos turėtų būti privalomos, taip pat G. Kanovičius padarė išpūdį. Aš nuo jaunystės labai daug skaičiau, buvo metas – po 14 valandų per parą.

Jūs, Antanai, bene pusę darbų sukūrėte „į stalčių“ ir dabar ištraukiate naujam gyvenimui. Tos fotografijos prabyla net užsieniuos suprantama kalba...

Menu, kad sovietmečiu, kai ateidavai į kokią kavinę vyno išgerti, tai užsukdavo tokių, kurie vis dejavo, kad rašo, bet niekas nespausdina, tik į stalčių deda. Na, aš turiu pasakyti, kad tų, kurių nespausdino, neteko skaityti ir vėliau, o tie, kurie anuomet rašė ir nedejavo – liko ir žinomi, ir stalčiuos kažką dar turėjo...

O kodėl liovėtės fotografuoti, bene paskutinės jūsų publikuotos nuotraukos yra kokių 1989 metų – Lenino paminklo išmontavimas...

Dar dirbau 1994 m., na, iki XX amžiaus pabaigos, tačiau vis mažindamas apimtis. Savo nelaimėi, 1996 m. grįžau vadovauti Fotomenininkų sąjungai. Ir įsitikinau, kad vienu užpakaliu dviejų kėdžių neužsėsi, atima laiko vadyba, nelieta kūrybai. Su metais sveikatos irgi nepadaugėja. Pagaliau keitės situacija kardinaliai, žmonės. Mano herojus pasileido per turgus ir skudurynus. Bet ten žmogaus juk nefotografuosi, nes būtų kaip pažeminimas.

Ką galėtumėt pasakyt apie dabartinę fotografiją, apskritai šiuolaikinį meną. Domitės juo?

Dabar priekin eina conceptualusis menas. Nors yra žmonės fotografuojančių. Norėčiau išskirti A. Baltėną, kuris jaučia žmones, yra padaręs puikių kaimo žmonių fotografijų, etnografinių nuotraukų Lietuvos kaimuose. Jis moka prakalbinti kadrą spalva, tai nedažna dovana kūrėjui. Gyvenimą, kaip aš sakau, nemažai fotografuoja spaudos fotografai, – kad ir R. Danisevičius gražiai dirba. Šiaip fotografija arba gera, arba vidutinė, kaip pavyksta. Ir nėra blogų salių, blogų lankytojų, yra tik silpni autoriai...

Mes neturime kitokių turtų – tik savo unikalią kultūrą. Ar gebame ją vertinti patys ir pasauliui pristatyti. Štai kabo jūsų darbo kabinete du Šarūno Saukos paveikslai, tokio tapytojo mums pavydėtų daug kas, o jis sau Dusetose tyliai gyvena...

Ir niekam tas Sauka nerūpi. Ar buvo kuris kultūros ministras pas jį nuvažiavęs? Ar svečius kas nors ten nuvežė? Jo darbai yra genialūs, pasaulinės vertės kūryba. Reikia

būtinai įkurti Dusetose jo muziejų, kad turistai galėtų rasti nuorodas ir aplankyti šį unikalų menininką. Pasaulyje miesteliai iš tokių muziejų išsilaiko. Gerai, kad bent šalies vadovė prezidentūroje pakabino jo paveikslą. Mes pasauliui įdomūs ne švarkais, ne dangoraižiais, o žmonių dvasia. Nemokam mes kultūros vertinti. Gal čia iš vėlyvojo baudžiavos panaikinimo daug mūsų bėdų ateina...

Birželio 26 d. atidarėt parodą „Vartų“ galerijoje. Kodėl būtent joje ir ką mes ten išvysime?

Privati galerija man labai mielai pasiūlė jubiliejui surengti parodą. Jaučiu didelį rūpestį ir esu nuoširdžiai dėkingas. Ten eksponuojama 50 fotografijų iš mano archyvo – iki šiol nematytos. Tai ne mano kažkokia kūrybinė ataskaita, o tik „50 pensininko laiškų iš praeities“...

Paskutinis vyriškas klausimas: kodėl prie jūsų autografo linksma gėlė žydi?

Ai, tai čia gal kaip dabar kompiuteriu šypsenėles piešia. Šiaip aš labai nuo vaikystės mėgau gėles, sodindavau darželyje prie namų, sėklų ieškodavau, tik dažniausiai, kiek menu, gražiausiai sudygdavo ir žydėdavo ramunės...

[Antano Sutkaus nuotrauka iš ciklo „Kolegos“](#) – čia